

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De oratore

Cicero, Marcus Tullius

[Nürnberg], 26. März 1497

Marci Tullii Ciceroni[s] Partitionum liber

[urn:nbn:de:bsz:31-324199](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-324199)

rursus æquitatis tripartita dicitur esse: vna ad superos deos: altera ad manes: tertia ad homines perti-
nere: prima pietas: secunda sanctitas: tertia iusticia aut æq̄tas nominatur. De proposito satis multa: de
inceps de causis pauciora dicenda sunt. Pluraq̄ enim sunt ei cum proposito communia. Tria sunt
genera causarum iudicij: deliberationis: laudationis: quarum fines ipsi declarant quibus vtendū lo-
cis sit. Nam iudicij finis est ius ex quo etiam nomen. Iuris autem partes tunc expositæ quum æqui-
tatis. Deliberandi finis utilitas cuius sunt hæc partes quæ modo expositæ rerū expetundarum. Lau-
dationis finis honestas: de qua item est antedictum. Sed definite quæstiones a suis quoq̄ locis qua-
si proprijs instituuntur in accusatione defensionemq̄ partitæ in quibus existit genera: vt accusator
personam arguat facti: defensor aliquid opponat: aut non esse factum aut si sit factum: aliud eius facti
nomen est: aut iure esse factum. Itaq̄ aut iudicialis: aut coniecturalis prima appellatur: diffinitiuæ alte-
ra: tertia quamuis molestum nomen hoc sit: iudicialis vocatur. Harum causarum propria argumen-
ta ex his sumpta locis quos exposuimus in præceptis oratorij explicata sunt. Refutatio autem accusa-
tionis in qua est depulsio criminis græce dicitur latine appellatur status: in quo primū
existit: quasi ad repugnandum congressa defensio. Atq̄ etiā in deliberationibus & laudationibus u-
dem existunt status. Nam & negantur sepe futura quæ ab aliquo in sententiā dicta sunt fore. Si aut om-
nino fieri non possint: aut sine summa difficultate non possunt: in qua argumētatione status coniectu-
ralis existit. At quum aliquid de bonestate: utilitate: æquitate differitur: deq̄ his rebus que bis sūt cō-
trarie incurrunt status: aut iuris aut nominis. Quod idem contingit in laudationibus. Nam aut nega-
ri potest id factum esse quod laudetur: aut non eo nomine efficiendum quo laudator affecterit: aut om-
nino non esse laudabile: quod nō recte nō iure factum sit: quibus omnibus generibus vñs est nimis i-
prudenter Cæsar contra Catonē meum. Sed quæ ex statu contentio efficitur ea græci vo-
cant: mibi placet id: qm̄ quidē ad te scribo qua de re agitur vocari. Quibus autē hoc qua de re agitur cō-
tinetur ea continentia vocantur: quasi firmamēta defensionis: quibus sublatis defensio nulla sit. Sed qm̄
lege firmiter in controuersijs disceptandis esse nihil debet: danda est opera vt legē adiutricem & testem
adhibeamus. In qua re alij status existit noui qui appellatur legitimæ disceptationes. Tū em̄ defendē-
tes sententiæ accipi possunt. Tum opponit scripto voluntas scriptoris: vt quaratur: verba ne pl⁹ an-
non id legē dicere: quod aduersarius velit. Id autē contingit quū scriptum ambigū est: aut duæ disse-
rentes sententiæ accipi possunt. Tum opponit scripto voluntas scriptoris: vt quaratur: verba ne pl⁹ an-
facere possunt: ambigū: discrepantia scripti & voluntatis scriptura contraria. Iā hoc perspicuū est non ma-
gis in legibus quā in testamentis: in stipulationibus: in reliquijs quæ ex scripto agunt posse cōtrouer-
sias easde existere horum tractationes in alijs libris explicant. Nec solū perpetuæ actiones: sed etiā par-
tes orationis iisdē locis adiuuant: partim proprijs: partim cōmunijs vt in principijs quibus vt bent
uoli: vt doctiles: vt attentis sint qui audiant efficiendū est proprijs locis. Itēq̄ narratiōes vt ad suos fines
spectēt. i. vt plane sint: vt breues & euidentes: vt credibiles: vt morate: vt cū dignitate: quæ quāq̄ in to-
ta oratione esse debeat: magis tamen sunt propria narradi. Que aut sequit narrationem: fides: ea qm̄ p
suadendo efficitur: qui ad persuadendum loci maxime valeant dictū est in his: in quibus de omni ratio-
ne diximus discendi: Peroratio autē & alia quædā habeat: & maxime amplificationē. Cuius effect⁹ hic
debet esse: vt aut perturbentur animi: aut trāquillent: & si ita iam effecti sunt ante vt augeat eorū motus
aut sedet oratio. Huic generi in quo & misericordia & iracundia & odiū & inuidia: & ceteræ animi affe-
ctiōnes pturbant: præcepta suppeditant alijs libris quos poteris mecū legere quū voles. Ad id autē qd
teuelle senserā cumulate satisfactū esse debet voluntati tuæ. Nā ne preterire aliquid quod ad argumen-
tū in omni ratione reperiendū pertineret: plura q̄ a te desiderata erāt: sum cōplexus: feci q̄ quod sape li-
berales venditores solēt: vt quū ædes fundūue vēdiderint: ratis: casis: receptis: cōcedant tamē aliqd
emptori quod ornandi causa apte & loco suo positum esse videatur: Sic tibi nos ad id quod quasi mā-
cipio dare debuimus: ornamenta quædam voluimus non debita accedere.

Marcus Tullius Ciceronis Topica finit.

Marcus Tullius Ciceronis Partitionum liber Ciceronis cum Cicerone filio: Dialogos.

TVDEO mi pater latine ex te audire ea: que mibi tu de ratione dicendi græce tradi disti.
Si modo tibi est ocium & si vis. M. an est mibi Cicero quod ego malim q̄ te q̄ doctissimus
esse: Otium autem primū est & summū: qm̄ aliquando Roma excūdi potestas data est: de
inde ista tua studia maximis occupationibus meis anteferrem libenter. C. vis ne igitur vt
tu me græce soles ordine interrogare sic ego te vicissim eisdem de rebus latine interrogē
M sane si placet. Sic em̄ & ego te meminisse intelligā quæ accepisti: & tu ordine audies quæ requires
C quot in partes distribuenda est omnis doctrina dicendi. M. In tris. C. cedo quas. M. Primū in ipsā
vim oratoris: deinde in oratiōem: tum in quæstionē. C. In quo est ipsa vis. M. In rebus & verbis. Sed
& res & verba inuenienda sunt & collocanda. Proprie autem in rebus inuenire: in verbi eloqui dici-
tur. Collocare autem & si est commune: tamen ad inueniendum refertur vox: motus: vultus atq̄ om-
nis actio eloquendi comes est: earumq̄ omnium rerum custos est memoria. C. Quid orationis: quot
sunt partes. M. Quatuor: earum duæ valent ad rem docendam: narratio & confirmatio: ad impellen-
dos animos dux: principium & peroratio. C. Quid quæstio: quasnam habet partes. M. Infinitā quæ
consultationem appello: & definitam: quam controuersiam nomino.

Voniā igitur primum est inuenire oratoris: quid quæret: **M.** Vt inueniat quēadmodū si-
 de faciat eis: quibus volet persuadere: & quēadmodū motū eorū animis afferat. **C.** quibus re-
 bus fides sit: **M.** Argumētis que dicā ex locis aut in re ipsa insitis: aut assumptis. **C.** Quos vo-
 cas locos: **M.** Eos in quibus latēt argumēta. **C.** Quid est argumētū: **M.** Probabile inuentū ad facien-
 dā fidē. **C.** Quomodo igitur duo genera ista diuidis: **M.** Que sine arte putant ea remota appello vt te-
 stimonia. **C.** Quid insita: **M.** Quæ inherēt in ipsa re. **C.** Et testimoniorū quæ sunt genera: **M.** Diuinā
 & humanū. Diuinū est: vt oracula & auspicia: vt vaticinationes: ut respōsa sacerdotū: vel auruspiciū au-
 spitiū cōiectōrū Humanū quod spectat ex auctoritate & ex voluntate & ex oratione: aut libera aut expres-
 sa: in quo insunt scripta: pacta: promissa: iurata: quesita. **C.** Que sunt quæ dicis insita: **M.** Quæ ista sūt
 rebus ipsis: tū ex toto: tū ex partibus: tū ex notatione: tū ex bis rebus quæ quod dāmo affecte sunt: ad id
 de quo quærit: & ad id totus de quo disserit: tū diffinitio adhibetur: tū partiū enumeratio: tū notatio
 verbi. Et ex his aut rebus quæ quod dāmo affecte sunt: ad id de quo quærit: alia cōiugata appellant: alia ex
 genere alia ex forma: alia ex similitudine alia ex differentia: alia ex cōtrario: alia ex cōiunctis: alia ex atēce
 dētib: alia ex cōsequētibus: alia ex repugnātib: alia ex causis: alia ex affectibus: alia ex cōparatione
 maiorū: aut pariū: aut minorū vt diffinitio: vt cōtrariū: vt ea quæ sunt quasi repugnātia ipsi cōtrario: vt ei
 aut similia: aut dissimilia: aut cōsentanea: aut dissentanea: aut ea quæ sunt quasi cōiuncta: aut ea quæ sunt qui
 si pugnātia inter se: vt earū rerū de quibus agit causā: aut causarū euentus. i. quæ sunt effecta. De causis:
 vt distributiones: vt genera partiū: generūue partes: ut primordia rerum & quasi percurrētia: in quib
 inest aliquid argumētū: vt rerū cōtentiones: quid maius: quid par: quid minus sit: in quibus aut naturæ
 rerū: aut facultates cōparant. **C.** Omnibus ne igitur ex his locis argumēta semp sumemus: **M.** Immo vero
 scrutabimur: & quæremus ex omnibus: sed adhibebimus iudiciū vt leuia semp reiciamus: non unq
 coia pretermittam? nō necessaria. **C.** Qm de fide ostēdisti: volo audire de motu. **M.** loco tu quē dē quæris: s
 planius quod vis explicabit quā ad orōnis ipsius quæstionū rationē venero. **C.** Quid sequit igitur:
M. Cū inueneris collocare: cuius infinita quæstione ordo est idē fere quē exposui locorū. Indefinita au-
 tē adhibēda sunt illa etiā quæ ad motum aiorum pertinet. **C.** Quomodo igitur istam explicas: **M.** Habeo
 cōmunia precepta fidē facientia & cōmouendi qm fides est firma opinio. Motus aut animi incitatio aut
 ad voluptatē: aut ad molestiam: aut ad metum: aut ad cupiditatē. Tot em sūt motus genera partes plu-
 res generū singulorum: cōmūnem collationem ad fidem accōmodo quæstionis. Nā est in cōsultatiōe
 vel propositione finis: fides in causa & fides & motus. Quare quū de causa dixerō: in qua est proposi-
 tum: de vtroq dixerō. **C.** Quid habes igitur de causa dicere: **M.** Auditor eam genere distinguit. Nam
 ascultator est modo qui audit aut disceptator. i. rei sententiæq moderato: ita vt delectetur: aut ita vt sta-
 tuat aliquid. Statuit autem: aut de preteritis: vt iudex: aut de futuris: vt senatus: sic tria sunt genera hęc
 iudicii: deliberationis: exornationis: quæ quā in laudationem maxime conferunt: proprium habet ias
 ex eo nomen. **C.** Quas res sibi proponet in istis tribus generibus orator: **M.** Delectationem in exor-
 tatione: in iudicio autem securitatem aut clementiam iudicis: in suasionem autem: aut spem: aut formidatiōes
 deliberantis. **C.** Cur igitur exponis hoc loco genera controuersiarum: **M.** Vt rationem collocandi ad
 finem cuiusq accōmodem. **C.** Quonam tandem modo. **M.** Quia quibus in orationis delectatio finis
 est: variū sunt ordines collocandi. Nam aut tēporum seruantur gradus aut generum distributiōes aut
 a minoribus ad maiora ascendimus: aut a maioribus ad minora delabimur aut hac ineq ualibet varietate
 distiguimus: tū parua magnis: simplicia cōiunctis obscura dilucidis: leta tristibus: incredibilia pbabili-
 bus inteximus: quæ in exhortationē cadunt oia. **C.** Quid in deliberatiōe: quid spectas. **M.** Principia v
 nō lōga vī sape nlla sunt. n. ad audiendū q deliberat suā cām parati: nec multū sane sape narrādū ē. Est
 em narratio preteritarum rerū: aut presentū suasio aut futurarū. Quare ad fidē & ad motū adhibēda
 est omnis orō. **C.** Quid in iudiciis: quæ est collocatio. **M.** Non eadem accusatoris & rei: quæ accusator re or-
 dinēq prosequitur: & singula argumenta quasi ista in manu collocataq uehementer proponit: condu-
 dit acriter: confirmat tabulis: decretis: testimoniis: accuratusq in singulis cōmoratur pōnisiq pceptis
 quæ ad incitandos aios valent: & in reliqua orōne paludū digrediens de cursu dicēditur: & uehemē-
 ti in porando Est em ppositū vt iratū efficiat iudicē. **C.** Quid faciendū ē cōtra reo. **M.** Cōtra oia: lōge
 secus sumēda picipia ad beniuolētiam cōciliandā. Narrationes aut amputande quæ ledunt aut relin-
 quēde si tote sunt moleste. Firmamēta ad fidē posita aut per se diluēda: aut obscurāda: aut digressioni-
 bus obruēda: poratiōes aut ad misericordiā cōferende. **C.** Semper ne igitur ordinē collocandi quē volu-
 mus tenere possumus. **M.** Nō sane. Nā auditorū aures moderat oratori prudētī & prouido & quā re
 spuūt imutandū est. **C.** Expone deinceps quæ ipsi orōnis: verborūq pcepta sunt. **M.** Vnū igitur genus &
 eloquēdi sua spēte solum alterū versū atq mutātū. Prima vis est in simplicib verbis in cōiunctis secūda
 simplicia inueniēda sunt cōiunctio collocāda est: & simplicia verba parti natiua sunt partim repta. Nati-
 ua ea quæ significata sunt sensu. Repta quæ ex his facta sunt & nouata aut similitudine aut imitatioe alia in-
 feri sūt quæ nō noua nō nouata tractāt: aut inflexione: aut adiūctiōe verborū: atq ēt hęc distinctio in
 verbis altera natura tractatiōe altera. Natura vt sint alia consonātiōra: grauiora: leuiora: & quēadmo-
 nitidiora: alia contra. Tractatiōe aut: quū aut ppria sumunt rerū vocabula: aut addita ad nomē: aut
 noua: aut prisca: aut ab oratore modificata. & inflexa quodammodo: qualia sunt ea quæ transferuntur
 aut immutātur: aut ea quibus tanq abutimur: aut ea que obscuramus: quæ increduliter tollimus quæ
 q mirabilius q sermonis consuetudo patitur ornamus. **C.** Habeo de simplicibus verbis: nunc

de coniunctione quero. **M.** Numeri quidem sunt in coniunctione seruandi consecutioque verborum. Numeros aures ipse metiunt: ne aut coplas verbis quod propositis: aut redudes. Consecutio autem ne generibus numeris temporibus personis casibus perturbetur oratio. Nam ut in simplicibus verbis quod non est latinum sic in coniunctis quod est consequens vituperandum est. Communia autem simplicium coniunctionum sunt haec quae quasi lumina: dilucidum breue: probabile: illustre: suauis. Dilucidum sit veritatis verbis propriis: dispositis aut circumscriptione conclusa: aut intermissione aut concisione verborum. Obscurum autem aut longitudo: ne: aut tractatione orationis: aut ambiguitate: aut inflexione atque immutatione verborum. Breuitas autem coniunctis simplicibus verbis: semel vnaqueque redicenda nulli tui nisi ut dilucide dicas seruando. Probabile autem coniunctis est oratio si non nimis est coapta atque expolita: si est auctoritas & pondus in verbis: si sine vel graue & translata & suprata. & ad nomen adiecta & duplicata. & idem significata: atque ab ipsa actione atque imitatione rerum non abhorrentia. Est enim haec pars orationis quae reconstituat pene ante oculos. His enim maxime sensus accipitur: sed cetera tamen & maxime ipsa moueri potest: si quae data sunt de oratione dilucide cadunt in hanc illustrem orationem. Est enim plus aliquanto illustre quod dilucidum: altero sit ut intelligam: altero vero ut videre videamur. Suauis autem genus erit dicendi primum elegans & iocunditate verborum sonantium & leuium. deinde coniunctione quae neque asperum habet concursus neque disiectos atque biastes & si circumscriptione non longo anfractu: sed ad ipsum vocis apto: beatque similitudine aequalitateque verborum: quum ex contrariis supra verbis crebra crebris: paria paribus mudeat: relataque ad idem verbum & geminata atque duplicata vel etiam sepius iterata ponantur constructioque verborum tamen coniunctionibus copuletur: tamen dissolutionibus quasi relaxetur. Fit etiam suavis oratio quum aliquid aut diuersum: aut inaudita aut nouum dicas. Delectat etiam quicquid admirabile: maximeque mouet ea quae motum alique animi miscet oratione: quaeque significat oratoris ipsius amabiles mores quae exprimuntur: aut significanda iudicia ipsius ex animo humano: ac liberali: aut inflexione sermonis quum aut augendi alterius aut minuendi sui causa alia dici ab oratore alia existimari videtur: idque comitate fieri magis quam veritate. Sed sunt multa suauitati praecipua quae orationem aut magis obscuram: aut minus probabilem faciunt. Itaque hoc est loco nobis etiam ipsis quod causa postulet iudicandum. **C.** Reliquum est igitur: ut dicas de conuersa oratione: atque mutata. **M.** est quod id genus totum situm ut in conuersione verborum: quae simplicibus in verbis ita tractetur: ut aut in verbo dilataretur: aut in verbum contrahatur oratio. Ex verbo autem aut proprio aut idem significans: aut factum verbum in plura uentum: aut in circuitus cum igitur: aut in coniunctione sit unum verbum ex duobus. In coniunctis autem verbis triplex adhiberi potest conuersione non verborum: sed tamen modo ordinis: quum semel dictum sit directe sicut natura ipsa tulerit inuertitur ordo: & idem quasi sursum versus retroque dicatur. deinde iterum atque permixte. Eloquium autem exercitatio maxime in hoc toto conuertendi genere versatur. **C.** Actio igitur sequitur ut opinor. **M.** Est etiam quod quidem orationem & cum rerum & cum verborum augmentis commutata maxime est. Facit enim & dilucidam orationem & illustrem & probabilem & suauem non uerbis sed uarietate uocum: motu corporis: uultuque plurimum ualebit sed cum orationis genere consentiet: eiusque uia uarietate subsequatur. **C.** Numquid nam tibi de oratore ipso restat. **M.** Nihil sane praeter memoriam quae est gemina litteraturae quodammodo. & in dissimili genere perfimilis. Nam ut illa constat uox ex notis litterarum: & ex eo in quo imprimuntur illae notae sic consecutio memoriae tanquam cera locis utitur & in his imagines ut litteras collocat. **C.** Quoniam igitur uis orationis omnis exposita est: quid habes de orationis praecipuis dicere. **M.** Quatuor esse eius partes quae prima & postrema ad motum animi ualent. His enim initiis est personibus concitandus est. Secunda narratio & tertia confirmatio fidei facit orationi. Sed amplificatio quae habet proprium locum saepe est primum. Postremum quidem fere semper tamen reliquo in cursu orationis adhibenda est: maximeque quum aliquid confirmatum est aut reprehensum itaque ad fidem quoque uel plurimum ualeat. Est enim amplificatio uehemens quaedam argumentatio ut illa docendi causa: sit haec commouendi. **C.** Perge igitur ordine quatuor istas partes mihi explicare. **M.** Faciam & a principiis primum ordinar. quae quidem ducuntur aut ex personis aut ex rebus ipsis. Sumuntur autem tamen rerum genera: ut amice: ut intelligentur audiant: utque attendere: quorum primus locus est in personis nostris & disceptatorum aduersariorum: ex quibus initia beniuolentiae consiliandae coparantur. aut meritis nostris aut dignitate aut aliquo genere uirtutis: & maxime libertatis officii: iusticiae fidei: contrariisque rebus in aduersarios conferendis: & cum his qui disceptat aliqua coniurationis aut causa aut spes significanda: & si in nos aliquod odium offensione uel facta uel collata sit & tollenda minuendaue aut diluendo aut extenuando aut compensando aut deprecando intelligentur aut ut audiamur: etiam attendere ab ipsis rebus ordiendum est. Sed facillime auditor adiscat: & quid agat intelligat. si completare a principio genus naturae: amque ceusae si diuidas: siueque prudentiam eius impediatis confusione partium: nec memoriam multitudinem: quaeque mox de narratione dilucida dicentur: eadem etiam huc poterunt recte referri ut attendere aut audiamur: trium rerum aliqua consequimur. Nam aut magna quaedam proponemus: aut necessaria aut coniuncta cum ipsis apud quos res agitur. Si autem hoc etiam in praecipuis: ut si quum tempus ipsum aut res: aut locus aut interuentus alicuius aut interpellatio aut ab aduersario dictum aliquod & maxime in perorando de derit occasionem nobis aliquam ut dicamus aliquid ad tempus: apte non derelinquemus & quae suo loco de amplificatione dicemus multa ex his poterunt ad principiorum praecipua transferri. **C.** Quid in narratione: quae tandem conseruata sunt. **M.** Quoniam narratio est rerum explicatio & quaedam quasi sedes & fundamentum constituendae fidei: ea sunt in ea seruanda maxime: quae etiam in reliquis fere dicendi partibus quae partim sunt necessaria: partim sumpta ad ornandum. nam ut dilucide probabiliterque narremus necessarium est: sed assumimus etiam suauiter ergo ad dilucide narrandum eadem illa superiora explananda

di & illustrandi præcepta repetemus in quibus est breuitas ea quæ sepius in narratiõne laudat de qua supra dictum est. Probabilis autem erit si personis: si temporibus: si locis ea quæ narrabuntur consentiẽt si cuiusq; facti & euenti causa ponetur. si testamenta dici videbuntur: si tum hominum opinione auctoritate: si cum lege cum more cum religioẽ coniuñta: si probitas narratõis significabitur: si antiquitas: si memoria. si orationis veritas & vite fides. Suauis autem narratiõ est quæ habet admirationes: exceptiones exitus inopinatos. Si interpositos motus animorum: colloquia personarum: dolores: iracundias: metus leticias: cupiditates: Sed iam ad reliqua transeamus. C. nempe ea sequuntur quæ ad faciendam fidei pertinent. M. Ita est: quæ quidem in confirmationem & in reprehensionem diuiduntur. Nam confirmando non solum probare volumus: in reprehendendo redarguere contraria. Quoniam igitur omne quod in controuersiam venit: id aut sit aut ne sit aut quid sit aut quale sit queritur: in primo coniectura valet: in altero diffinitio: in tertio ratio. C. Teneo istam distributionem. Nunc coniecturæ locos quæro M. In verisimilibus & in propriis notis rerum posita est rota. Sed appellamus docendi gratia verisimile: quod plerumq; fiat vt adoleſcentiam pro diuiniorem esse: ad libidinem: proprie autem. Nota cum argumentum quod nunc aliter sit certumq; declarat vt fumus ignem. Verisimilia reperiuntur ex quasi membris narrationis & partibus: ea sunt in personis: in locis: in temporibus in factis euentus: in rerum ipsarum: negotiorum naturis: in personis naturæ primum expectantur validudinis figuræ: virium: ætatis: marium: fominarum: atq; hoc quidem in corpore animi autem: aut quemadmodum comoti cupiditate: metu voluptate: molestia: atq; hoc quidem in natura. In fortuna genus amicitia: liberi. propinqui: affines: opes: honores: diuitia: libertas: & ea quæ sunt his contraria. In loci autem & illa naturalia maritimi: an remotis a mari plani an montuosi leues an asperi salubres an pestilentes: oppaci: an appiaci: & illa fortuita. culti an inculti: celebres an deserti: coedificati: an vasti: obscuro an rerum gestarum vestigiis nobilitati consecrati an profani. In temporibus autem presentia & preterita & futura cernunt. In his: p̄s̄is vetusta: recetia instatia paulopost aut aliquando futura: insunt etiã in temporibus illa quæ temporis quasi natura notat. vt hycms: vt estas: ver: autus. aut anni tempora. vt m̄sis vt dies vt nox hora tēpestas quæ sūt naturalia. Fortuita autē sacrificia festi dies nuptia iam facta & euentus aut consilia sunt aut imprudetia: quæ est aut in casu aut in quadã animi per motione. Casu quã aliter cecidit ac putatũ ac superatũ sit. Per motione quã aut obliuio aut error aut aliqua metus aut cupiditatis causa permouit. Est etiã imprudetia necessitas ponderanda. Rerũ autē bonarũ & malarũ tria sunt genera. Nam aut in aĩs aut in corpib⁹ aut extra esse possunt. Hui⁹ igitur materia ad argumentũ subiecte plura de aio partes erũt oēs & ad id quod agez ex singulis coniectura capiẽda. Est etiã genus argumentorũ aliud quod ex facti vestigiis sumit vt telũ cruor damor auditus titubatio p̄mutatio coloris: oratio inconstans: tremor & eorũ aliquid quod sensu percipi possit etiam si preparatũ aliquid: si comunicatũ cum aliquo: si postea visum auditum: iudicatum. Verisimilia autem partim singula mouet suo p̄dere: p̄t̄ etiã suadent esse exigua p̄ se: multũ tamen quũ sunt coaceruata proficiunt. Atq; in his verisimilibus insunt nonnũq; etiã certæ rerũ & propria notæ. Maximam autē faciunt fide ad similitudines veri: primũ exemplum: deinde introducta rei similitudo: fabula etiã nonnũq;: & si sit incredibilis: tñ homines comouet. C. Quid diffinitionis: quæ ratio est: & quæ via: M. Non dubium est id quidẽ quin diffinitio genere dedaretur: proprietate quadam: aut etiã comunium frequentia: ex quibus proprium quid sit eluceat. Sed quã de propriis oritur plarumq; dissentio. diffiniendum est saepe ex contrariis: saepe etiam ex dissimilibus: saepe ex partibus. Quamobrẽ descriptiones quoq; sunt: & hoc genere saepe apte & enumeratio consequentium: imprimisq; commouet explicatio vocabuli ac nominis. C. Sicut exposita iam fere ea quæ de facto quæq; de facti appellatione querunt. Nepe igitur ea restant quũ factum costet & nomen quia sint vocat in dubiũ. M. est ita vt dicis C. Quæ sunt igitur in eo genere partes. M. Aut iure factũ depellendi aut vliscendi doloris gratia aut pietatis aut pudicitia: aut religionis: aut patriæ nomine: aut deniq; necessitate incitã casu: nam que motu animi & perturbatione facta sine ratioẽ sunt: ea defensionis contra crimen. & legitimis iudiciis non habent in liberis disceptationibus habere possunt: hoc in genere in quo quale sit queritur: & controuersia iure: & recte ne actum sit queri solet quorũ disputatio alias ex colorũ disceptatiõne sumẽda est. C. Age de istis ergo: quã in confirmatiõne: & reprehensionem diuiseras orõnis fide: & dictũ de altero est: expone nũc de reprehendendo. M. Aut totũ est negadũ quã in argumentatiõne aduersarius susp̄erit: si fictũ aut falsũ eẽ possit docere aut redarguẽdo ea quæ p̄ verisimilib⁹ sup̄ta sūt. Primũ dubia sup̄ta esse p̄ certis deinde et̄ i p̄spicue falsis eadẽ posse dici: tũ ex his quæ sum̄pserit nõ effici quæ velit. Accidere aut oportet vt singula: sic vniuersa frãgent. Comemoranda sunt et̄ exempla: quibus sibi disputatiõne creditũ nõ sit: tũ querẽda cõditio cõis piculi: si ingeniis criminoforũ boĩz sit exposita vita innocetũ. C. Quã vnde inueniunt quæ ad fidẽ attinẽt habeo: quemadmodũ in dicẽdo singula tractet expecto. M. Argumentationẽ querere videris quæ est argumenti explicatio: quæ sumpta ex his locis quæ sunt expositi cõfiteẽda & distinguenda dilucide est. C. Plane ipsum istuc desidero. M. Est ergo (vt sup̄ dictum est) explicatio argumenti argumentatio: sed ea conficitur quum sum̄pseris: aut non dubia aut pbabilia: ex quibus id effitias: quod aut dubium aut minus probabile per se videret. Argumentatiõ autem duo genera sunt: quorum alterum ad fidẽ directo spectat: alterum se inflectit ad modũ. De re igitur quũ p̄posuit aliquid quã pbaret: sup̄sit p̄ ea quæ m̄stret: atq; his cõfirmatis ad p̄positũ se seq̄ retulit atq; cõdusit. Illa aut altera argumentatiõ quæ retro: & cõtra p̄sumit quæ vult: eaq; cõfirmat: deinde id quã p̄ponẽdi sũt p̄motis aĩs iacit ad extremũ. Est et̄ illa varietas in argumentãdo & nõ inoẽcũda distinctio quã interrogã nosmetipsos: aut p̄cũctamur aut impem⁹ aut optam⁹: quæ sũt cũ alijs cõplurib⁹ inia.

rum argumēta. Vitare autē similitudinē poterimus nō sp̄ a pposito ordientes. & si nō oīa disputādo
 cōfirmāuimus. breuiterq; interdū que erūt satis apta ponemus. quodq; ex his efficietur si id aptum
 nō habebimus. necesse sp̄ cōcludere. C. Quid illa que sine arte appellantur: quæ iam dudum assumpta
 xpi. Hæc quonā mō artis indigent. M. Illa uero indigēt. & nec eo dicuntur sine arte q; ita sint. sed q; ea
 modo parit oratoris ars. sed foris ad se delata. tñ arte tractent: maxime in testibus. Nā & de toto ge
 nere testiū q; sit id infirmū sape dicendū est & argumēta rerū esse ppria. testimonia autē voluptatū.
 Utendūq; est exēplis. quibus testibus creditū non sit. & de singulis testibus si natura uari. si leues si
 cū ignominia. si spe si metu si iracundia si misericordia impulsī. si p̄mio. si gr̄a adducti cōparandiq; cū
 superiore auctoritate testiū. quibus tñ creditum nō sit. Sape etiā questionibus resistēdū est. si & dolo
 rem fugiētes multi in tormētis emētiti p̄sepe sunt. moriq; maluerint falsum fatēdo q; uerū inficiā
 do dolore. multi etiā suam uitā neglexere. ut eos qui his barbariores q; ipsi sibi essent liberarēt. alii au
 tem aut natura corporis. aut cōsuetudine dolēdi. aut metu supplicii. aut mortis vim tormentoꝝ pule
 nā in utraq; pte sunt exempla. Atq; etiā incurrunt alia q̄dam in testibus & q̄stionibus tatio. Sepe em̄ ea
 que dicta sunt si aut ambigē. aut incōstanter. aut incredibiliter dicta sunt. aut etiā aliter ab alio dicta
 subtiliter reprehenduntur. C. Extrema tibi restat ps orationis. q̄ posita in porando est. de qua sane ue
 lim audire. M. Facilis est explicatio porationis. Nam est diuisa in duas partes. amplificationē. & enu
 merationē. Augendi autē & hic pprius locus est in porando. & in cursu ipso porationis: declinatio
 nes ad amplificandū dāt cōfirmata re aliqua aut deprehēsa. Est igit amplificatio grauior quædam
 affirmatio. que motu animoꝝ cōciliat in dicēdo fidem. Ea & uerboꝝ genere conficit. & rerum uerba
 ponenda sunt q̄ uim habeāt illustrādi. nec ab usu sint abhorrētia. grauiā: plena sonātia: iuncta. ficta. cō
 gnominata. uulgata. supralata. imprimisq; trāslata. nec in singulis uerbis. sed in cōtinētibus soluta q̄
 dicuntur sine cōiunctione. ut plura uideātur. Augent etiā relata uerba iterata duplicata. & ea que ascē
 dunt gradatim ab humilioribus uerbis ad superiora. Oīoq; semp̄ quasi naturalis & nō explanata oīo.
 sed grauius referta uerbis. ad augendū accommodatior. Hoc igit in uerbis quibus actio uocis: uul
 tus & gestus congruens. & apta ad anios pmouendos accommodāda est. Sed & in uerbis & in actōne
 causa erit pōderanda. Nam hec uident p̄ absurda quū grauiora sunt q; causa fert. diligēter qd̄ quēq;
 deceat iudicandū est. Rerū amplificatio sumit eisdem ex locis oibus. quibus illa que dicta sunt ad fi
 dem maximeq; ualent definitōes & cōglobate & cōsequentiū frequētatio & cōtrarioꝝ & dissimiliū
 & inter se pugnantū rerum cōfliktatio & causæ ea quæq; orta sunt de causis maximeq; similitudines
 & exēpla ficte etiā psonæ muta deniq; loquātur. oīoq; ea sunt adhibenda si cā patitur quæ magna
 habētur: quoz est duplex genus. Alia. n. magna natura uident. alia usu. Natura ut cœlestia. ut diuina.
 ut ea quoz obscure omē. ut in terris mūdōq; admirabilia. quæ sunt ex quibus similibusq; si atten das
 ad augendū p̄ multa suppetūt. vsq; uident hominibus aut p̄desse. aut obesse uēbementius. quorum
 sunt genera ad amplificandū tria. Nā aut ebaritate mouētur hoies: ut deoz ut p̄iæ. aut amore ut fra
 trum. ut cōiugum. ut liberoz. ut familiarū aut bonestate. ut uirtutū. maximeq; earum quæ ad cōmu
 nionē hominū & liberalitatē ualent. Ex his & cōhortationes sumūt ad ea retinēda. & in eos a quib;
 bus ea uiolata sunt odia incitāt & miseratio nascit. Proprius locus est augēdi i his rebus aut amif
 sis. aut amittēdis piculo. Nihil est. n. tā miserabile q; ex beato miser. & hoc totū est qd̄ moueat. si bo
 na ex fortuna quis cadat. & ab eoz ebaritate diuellat. que amittat aut amiserit: in quibus malis sit. sū
 turus sit exprimat breuiter: Cito. n. exarefcit lacryma p̄sertim in alienis malis. Nec quicq; in am
 plificatione nimis enucleandū est. minuta est em̄ oīs diligētia. hic em̄ locus gr̄dia requirit. Illud iam
 est iudiciū: quo quaz in cā genere utamur augēdi: In illis. n. causis q̄ ad liberationem exornant. hi loci
 tractādi sunt qui mouere pnt expectatiōe. admiratiōe. uolūtate. In cōhortatiōibus etiā bonoz ac ma
 loꝝ enūerationes & exēpla ualent plurimū. In iudiciis accusatori fere q̄ ad iracundiā. reo plerūq; que
 ad misericordiā p̄tinent. Nonunq; tñ accusator misericordiā mouere debet & defensor iracundiā. Enu
 meratio reliqua e laudatori nūq;: uasiori nō sape accusatori sapius q; reo necessaria. Huius tpa sunt
 duo: si aut memoriæ diffidas eoz apud quos agas. uel interuallo t̄pis. uel longitudine orōnis. aut fre
 quētatis firmamētis orōnis. & breuiter expositis uim ē habitura cā maiorem. Reo rariuz utēdum ē
 q; ponēda sunt cōtraria. quoz dissolutio i breuitate nō lucebit. aculei pūgent. Sed erit in nūeratione.
 uitādū ne ostētatio memoriæ suscepta uideat esse puerilis. Id effugiet qui nō oīa minimā repetet. sed
 breuia singula attingēs. pōdera reꝝ ipsa cōprehēdet. C. Quoniā & de ipso oratore & de orōne dixisti
 exponē eū mibi nūc. qui ex tribus extremū p̄posuisti q̄stionis locū. M. Duo sunt (ut in itio dixi. q̄stio
 nū genera. quoz alterū finitū t̄pibus & psonis cām appello. alterū infinitū nullis necq; psonis. necq; tē
 poribus notatū p̄positū uoco. Sed p̄positū latius q̄li ps omē & cōtrouersie. Inest. n. infinitū indefi
 nito. & ad illud tñ referūt oīa. quāob̄re prius de p̄posito dicamus cuius genera sunt duo. cognitio
 nis altere. cuius scia est finis. ut ueri ne sint sensus. altere actionis. qd̄ refert ad faciēdū qd̄. ut si q̄raf q;
 bus officiis amicitia colēda sit: Rursus superioris genera sunt tria. sit nec ne. qd̄ sit. & qle sit. sit. nec ne
 sit. ut ius in natura sit. an in more: qd̄ autem sit. sit nec ne ius id quod maiori pti sit uile: quale autē sit
 sit. iuste uiuere sit nec ne uile. Actionis autē duo sunt genera. unū ad psequendū aliquid: aut declinādū
 ut quibus rebus gloriā adipisci possis: aut quō uiuidia utē: alterū quod ad aliquā comoditatē: uisum
 q; referat: ut quēadmodū sit resp. administrāda. aut quēadmodū sit in paupertate uiuendū. Rursus autē

ex cognitionis cōsultationibus sit. necne sit: fuerit: futurūue sit queritur. Vnū genus est questionis
 possit ne aliquid effici. vt quū q̄ritur. quisnā p̄fecte sapiēs esse possit. Altorū quū quēadmodū quid-
 fiat. vt quonā pacto virtus pariat. natura ne an rōne an vsu. Cuius generis sunt oēs in q̄bus vt in
 obscuris. naturalibus q̄ q̄stionibus cause rōnesq̄ rē explicant. Illū autē generis: in quo quid sit id
 de quo agitur: querit. Duo sunt genera quorū in altero disputādum est aliud an idem sit. vt p̄tinacia
 p̄seuerantia. In altero autē descriptio alicuius generis & quasi imago est exprimēda. vt qualis sit aua-
 rus. aut quid sit supbus. Tertio autē in genere. in quo quale sit q̄ritur. aut de honestate. aut de vtilita-
 te. aut de aequitate dicendū est. De honestate sic. vt honestū ne sit p̄ amico piculum aut inuidiā subire
 De vtilitate autem sic ut sit ne vtile in rep. administrāda versari. De aequitate autē vt sit ne a quū ami-
 cos cognatis anteferre. atq̄ in hoc eodē genere in quo quale sit querit. Exorit aliud quoddā dispu-
 tandi genus. nō em̄ simpliciter solum querit quid honestū sit. quid vtile. quid aequū. sed etiā ex com-
 paratōe. quid vtilius. quid honestius. quid aequius. atq̄ etiā quid honestissimū. quid vtilissimū. quid
 aequissimū. cuius generis illa sunt q̄ p̄stātilissima sit dignitas vitæ. atq̄ ea q̄dem quæ dixi cognitōis
 sunt oia. Restat actōis cuius aliorū est p̄cipiendi genus. quod ad rōnem officii p̄tinet. vt quēadmodū
 sint colendi penes. Altorū autē ad sedādos anios & ofone saluādos. vt in cōsolandis mōeribus. vt
 in iracūdia opprimēda. aut in timore delinēdo: aut in cupiditate minuēda. cui q̄dem generi cōtrariū
 est disputādi genus ad eodē illo aiorū motus: quod in amplificatōe ofonis sepe faciēdum ē: vel ḡg
 nēdo vel cōcitando: atq̄ hec fere p̄tito ē cōsolationū. C. Cognoui. sed q̄ sitrō in his inueniēdi & cir-
 sponēdi requiro. M. Quid tu aliam ne cēses an nō eandē. q̄ est exposita. vt ex eisdē locis ad fidem &
 adinueniēdū ducatur oia. Collocādi aut q̄ est exposita in aliis rō eadem huc trāsfert. Cognita igitur
 oīni distributōe p̄positāz causaz nobis genera & p̄cepta restāt amodo. Et eaz quidē forma duplex ē
 quorū altera delectationē sectat auriū. altera vt obtineat p̄bet & efficiat qd agit: vā ois ē suscepta con-
 tentio. Itaq̄ illud supius exornatio dicit. quod quū latum genus esse p̄t. saneq̄ variū vnū ex eo dele-
 gimus qd ad laudādos daros viros suscipimus & ad improbos vitupandos. Genus em̄ nullum est
 orōnis. qd aut vberius ad dicēdum aut vtili? ciuitatibus ē possit. aut in quo magis orator in cogni-
 tione virtutum. viciorūq̄ verset. Reliquū aut genus causaz aut in p̄uisione posteritatis. aut in p̄tri-
 ta disceptatōe versat. quorū aliorū deliberatōis est. aliorū iudicii. Ex p̄tione tria genera causaz extite-
 rūt. Vnū quod a mediore p̄te laudatōis ē appellatū. deliberatōis aliorū. tertii iudiciorū. quāobrem de p̄ri-
 mo primū si placet disputemus. C. Mibi vero placet. M. At laudādi vitupandiq̄ rōnes q̄ nō ad bene-
 dicēdum solum. sed etiam ad honestate viuendū valent. exponā breuiter atq̄ a principis exordiar &
 laudandi & vitupandi. Oia. n. sunt p̄fecto laudanda q̄ cōiuncta cum virtute sunt. & q̄ cum viciis vitu-
 peranda. Quāobrem finis alterius ē honestas. alterius turpitudine. Cōficitur autē genus hoc dicitōis
 narrādis exponēdisq̄ factis qd sine vllis argumētatōibus ad animi motus leniter trāctādos magisq̄
 ad fidem faciēdam cōfirmādāq̄ accommodat. Nō. n. dubia firmātur: sed ea q̄ testata. aut p̄ certis poli-
 ta sunt augent. Quāobrem ex his q̄ ante dicta sunt & narrādi & augendi p̄cepta repetent. Et quoni-
 am in his causis ois oīo fere aut ad voluptatē auditoris & ad delectationē refert. vtēdum erit in his
 orōne: & singulorū verborū insignib? que hnt plurimū suauitatis. Id fit: si factis verbis aut venustis
 aut translatis frequēter vtamur. & in ipa cōstructione verborū vt paria paribus & similia similibus se-
 pe referant. vt cōtraria. vt gemiata. vt circūscripta nūero se nō ad similitudinem versuū. sed ad explendū
 aurium sensum. apto quali quodā verborū modo. adhibēdaq̄ frequētius etiam illa ornamenta rerū.
 siue q̄ admirabilia siue nec opinata siue significata mōstris. p̄ligiis & oraculis. siue q̄ videbatur ei de
 quo agemus cecidisse diuina atq̄ fatalia. Ois em̄ expectatio eius qui audit. & admiratio & improbi-
 si exitus habent aliquā in audicēdo voluptatem. Sed quoniā tribus in generib? bona malae versan-
 tur externis & corporis & animi. Prima sunt externa q̄ ducuntur a genere quo breuiter modiceq̄ lau-
 dato: aut si erit infame p̄termisso. si humile: vel p̄terito vs ad augendā eius quem laudes gloriam tad-
 to. Deinceps si res patiet. de fortunis erit: facultatibusq̄ dicēdum postea de corporis bonis. in quib?
 quid quasi virtutem maxime significat. facillime forma laudat. deinde est ad facta veniēdum. quorū
 collatio triplex ē. aut enim tpm seruādus ē ordo. aut imprimis recētissimū quodq̄ dicendū. aut mul-
 ta & varia facta impropria virtutū genera sunt dirigēda. Sed hic locus virtutū ac viciorū latissime pa-
 tens ex multis & variis disputationibus. nūc in quādā angustā & breuē cōcludet. Est igitur vis virtu-
 tis duplex. aut. n. scā cernit victus aut actio. nāq̄ prudētia q̄ calliditas q̄q̄ grauissimo noīe sapia ap-
 pellat. Hec scā pollet vna. Quæ vero moderādis cupiditatib? regēdisq̄ animi motibus laudat. eius
 est munus in agēdo. cui tpantia ē nomē. atq̄ illa prudētia in suis rebus domestica. in publicis ciuilib?
 que absunt nō expetēdo. & ab his q̄ in p̄tate sunt abstinēdo. In rebus aut incomodis ē itidē duplex
 Nā que veniētibus malis obstat fortitudo. q̄ quidē iam assunt tolerat & p̄fert patia noīat. q̄ aut hoc
 vno genere cōplectit magnitudo animi dicit: cui? est liberalitas in vsu pecuniaz. silq̄ altitudo animi i
 capiedis incomodis: & maxime iniuriis & oē qd est ei? generis: graue. sedatū: nō turbulentū. In cōio
 ne q̄ posita ps ē iusticia dicit. eaq̄ erga deos religio. erga penes pietas. vulgo aut bonitas ē. credicis i
 reb? fides in moderatōe aduertēdi lenitas: amicitia in beniuolētia noīat. Atq̄ hæ qdē virtutes cer-
 nūtur in agēdo. Sūt aut aliz q̄si ministræ. comitesq̄ sapie q̄q̄ altera q̄ sint in disputādo vera atq̄ falsa
 q̄busq̄ politis qd seq̄tur distinguit & iudicat q̄ virtus ois in rōne sciaz disputādi sita ē. altera autem

oratoria. Nihil. n. est aliud eloquentia nisi copiose loquens sapia. que ex eodem hausta genere quo illa &
 in disputando est vberior atq; latior: & ad motus animo: vulgus sensus accommodatio. Custos vero vir
 tutum oim dedecus fugiens. laudatq; maxime consequens verecundia est. atq; hi sunt fere quasi quidam habitus
 animi sic affecti & constituti vt sunt singuli inter se proprio virtutis genere distincta. a quibus vt quos res ge
 sta est. ita sit honesta necesse est. sumeque laudabilis. Sicut autem alii quidam ficti animi habitus ad virtutem quasi
 pculi & pparati rectis studiis & artibus: vt in suis rebus studia hanc: vt nunciorum ac sonorum: vt mensura:
 vt aequorum. vt venandi. vt armorum. In cõibus ppeniora studia: in aliquo genere virtutis p̄cipue colendo
 aut diuinis rebus deseruendo. aut penitibus. amicis. hospitibus p̄cipue. atq; insigniter diligendis. atq;
 bec quidem virtutum. Virorum autem sunt genera contraria. Credenda autem sunt diligenter ne fallant ea nos vi
 tia. q̄ virtutem vident imitari. Nam & prudentiam malicia. & tranquillitatem imanitas in voluptatibus aspnen
 dis. & magnitudinem animi supbia in ais extollendis. & despectum in cõtenendis honoribus. & liberta
 tem effusio. & fortitudinem audacia imitat. & patientiam duritia inanis. & iusticiam acerbitas. & religionem
 supstitio: & lenitatem mollitia animi. & verecundiam timiditas. & illa disputandi prudentiam cõcertatio. cap
 tatioque verborum. & hanc oratoriam vim inanis quidam pfluencia loquendi. Studiis autem bonis filia videtur
 ea: q̄ sunt in eodem genere nimia. Quomodo ois vis laudandi. vitupandique ex his sumet virtutum virtutum
 quibus. sed in toto quasi contextu orationis hanc erit illustranda maxime quemadmodum quisque generatus
 quemadmodum educatus quemadmodum institutus. moratusque fuerit: & si quid cui magnus fuerit. aut incredi
 bile acciderit: maximeque si idque diuinitus accedisse potuerit videri: tum quod quisque senserit: dixerit: gesse
 rit ad ea que pposita sunt virtutum genera accommodabuntur. Ex illis quidem inueniendis locis causis reorum: & eue
 rit aduertendum: aut in ipso genere mortis. aut in his rebus que post mortem consecute erunt. C. Accipi ista
 didicimus breuiter: non solum quemadmodum laudare alterum. sed etiam quemadmodum eniteret. vt possem iure
 laudari ipse. Videamus igitur deinceps in sententia dicenda: que via: & que precepta teneamus. M. Sit igitur in deli
 berando finis utilitas. ad quam oia ita referuntur in consilio dando. sententia dicenda: vt illa prima sine suavori
 aut dissuasori videnda. quod aut possit fieri. aut non possit: & quicquid aut necesse sit. aut non necesse. Nam
 & si quid effici non potest deliberatio tollit. quibus utile est. siquid necesse est. necesse autem idem sine quo salu
 liberue esse non possumus. Idem reliquis & honestatibus in civili ratione & commodis anponendum. Quam
 autem quere: quid fieri possit. videndum etiam est quod facile possit. Nam que per difficulta sunt: p̄inde habenda sunt
 saepe: ad efficiendum non possunt. Et quam de necessitate attendimus & si aliquid non necessarium videbitur. videndum
 tamen erit: quam sit id magnus. Quod. n. p̄ magnus est p̄ necessario saepe habet. Itaque quam costet genus hoc
 eius ex suauitate: & dissuasione: suavori pponit simplex ratio: & si utile est: & fieri potest fiat. Dissuasori duplex
 vna si non utile est ne fiat: altera fieri non potest ne suscipiat. Si suavori utrumque docendum est. dissuasori alterum infir
 mare facit. Quare quam in his versat omne consilium duobus de utilitate an dicamus. que in differendis bonis
 malisque versat. Bonorum autem p̄im necessaria sunt. vt vita. pudicitia. libertas. vt liberi: coniuges: germani.
 penes. p̄im non necessaria. quorum alia sunt p̄ se expetenda. vt ea que sita sunt in officiis: atque virtutibus.
 Alia quidem que aliquid comodi efficiunt: vt opes: vt copie: Eorum autem que p̄pter se expetuntur p̄im honestate
 ipsa: p̄im comoditate aliqua expetuntur. Honestate ea que p̄ficiuntur ab his virtutibus: de quibus pau
 lo an est dictum: que sunt laudabilia ipsa p̄ se. Comoditate autem aliqua: que sunt in corpore: aut in fortuna: bonis
 expetenda. quorum alia sunt quasi quodammodo cum honestate coniuncta. vt bonos: vt gloria: Alia diuersa: vt vi
 res forma: valitudo nobilitas diuitie diuicia. Est etiam quasi quedam materies subiecta honestati. que ma
 xime spectat in amicitiis. amicitia autem charitatem & amore cernitur. Nam quam deorum: tum pentum p̄tra
 que cultus: eorumque hominum qui aut sapia: aut opibus excellunt: ad charitatem referri solent. Coniuges autem &
 liberi & fratres: & alii quos vsus familiaritasque coniungit. quamque etiam charitate ipsa tamen amore maxime
 continent. In his igitur rebus quam bona sint: facile est intellectu que sunt contraria. Quod si se optima tenere
 possemus baud sane: quam quidem ea p̄spicua sunt consilio multum egeremus. Sed quia temporibus: que vim habent
 maximam: p̄saue euenit vt utilitas cum honestate certet earumque reorum cõtertio plerumque deliberatois efficit.
 ne aut opportuna p̄pter dignitatem. aut honesta p̄pter utilitatem relinquatur. At qui ad hanc difficultatem
 explicanda precepta reseramus. Et quam non ad veritatem solum: sed etiam ad opinioes eorum qui audiunt accomo
 data est oratio hoc p̄imum intelligamus hominum duo esse genera: alterum indoctum: & agreste quod anferat
 se utilitatem honestati. alterum humanum: expolitumque: quod rebus oibus dignitatem anponat. Itaque huic ge
 neri laus: bonos: gloria: fides: iusticia: omnesque virtus. Illi autem alteri questus emolumentum: fructusque pponit.
 atque etiam voluptas que maxime est inimica virtuti. bonique naturam fallaciter imitando adulterat. quam imanis
 sumus quisque acerrime sequit. neque solum honestis rebus: sed etiam necessariis anponit i suadendo. Quam
 ei generi hominum consilium des: saepe sane laudanda est: & illud videndum est. quanto magis hominis mala fugiat.
 quam sequatur bona. Nam neque honesta tamen expetunt: que deuitat turpia. Quis. n. honorem. quis gloriam.
 quis laudem. quis vllum decus tamen vnquam expectat quam vt ignominiam. infamiamque contumeliam. dedecusque fu
 giat. quare reorum dolor grauis est. Est genus hominum ad honestatem natum: malo cultu: prauisque opinionibus
 oim corruptum. Quare i cobortando atque suadendo ppositum quod nobis erit illud: vt doceamus qua
 re bona consequi: malaque vitare possumus. Sed apud homines bene institutos plurimum de laude: & de honestate
 dicemus. maximeque ea virtutum genera tractabimus: qui in communi hominum utilitate tenenda: age
 dag versant. Sin apud indoctos: imperitosque dicemus: fructus: emolumenta: voluptates: vitationesque
 doloque proferantur. addatur etiam contumelia atque ignominia. Nemo est. n. tam agrestis: quem non si ipsa bo
 C 2

nestas minus cōtumelia: tñ & dedecus magnope moueat. q̄re quid ad vtilitatē spectat: ex bis q̄ dicta
 sunt repiet. Quid at̄ possit effici. necne possit: in quo etiā q̄ facile possit. q̄ expediat q̄ri solet maxi
 me ex caus̄ bis que quāq̄ rē efficiat ē vidēdū. Cāq̄ at̄ genera sunt plura. Nā sunt alie q̄ ipse cōficiunt
 alie que viā ad cōficiēdū aliq̄ afferūt. Itaq̄ ille superiores cōficiētes vocent. at reliquā ponant i eo ge
 nere vt sine bis cōfici nō possit. Cōficiēs at̄ cā alia ē soluta: & p̄fecta p̄ se. alia aliqd̄ adiuuās: & efficien
 di socia q̄dam. cuius generis vis varia ē & saepe: aut maior aut minor. Sūt at̄ alie cause que aut p̄pter
 principii aut p̄pter exitū cōficiētes vocant. Quā at̄ q̄ris quid sit optimū factū aut vtilitas. aut spes
 efficiēdi ad assentiēdum ipellat aios. Et qm̄ de vtilitate iā diximus: de efficiēdi rōne dicamus. quo to
 to genere: quib⁹ cū & cōtra quos quo tpe aut quo loco aut qbus facultatib⁹ armos: pecuniaz socioz
 earum reoz: q̄ ad quāq̄ rē efficiēdā p̄tinent possim⁹ vt i regendū est. Neq̄. n. ea solū sunt: q̄ nobis sup
 petāt: sed etiā illa q̄ aduersent vidēda. & si ex cōtentōe p̄diuina erūt nra nō solū effici posse: que sua
 demus erit p̄suadēdū: sed curādū etiā. vt illa p̄diuina iocūda videant. dissuadētib⁹ aut aut vtilitas labe
 factāda ē: aut efficiēdi difficultates efferēde. neq̄ aliis ex p̄ceptis. sed ex eisdē suasionis locis. Vterq̄
 vero ad audiēdū habeat exēploz aut recētū. quo notiora sunt: aut veterē: quo plus auctoritatis habe
 ant copiā: maxieq̄ sit i hoc genere meditat⁹: vt possit vlt̄ vtilia ac necessaria saepe bonestis: vlt̄ bec illis
 añferre. Ad cōmouēdos at̄ aios maxie p̄ficiēt: si incitādi erūt eiusmōi sniz. q̄ aut ad explēdas cupidi
 tates: aut ad odiū satiādum. aut ad vlciscēdas iniurias p̄tinebūt. Sin at̄ exprimēdi de incerto statu for
 tunā: dubiisq̄ euētis reoz futurāz: & de retinēdis suis fortunis. si erūt secūde: sin at̄ aduersā de piculo
 tūz: dubiisq̄ euētis reoz futurāz: & de retinēdis suis fortunis. si erūt secūde: sin at̄ aduersā de piculo
 cōmouēdi. Atq̄ bi q̄dem poionis sunt loci: P̄cipia at̄ i sentētis. dicēdis breuia cē debēt. nō em̄ sim
 plex: vt ad iudicē venit orator. sed hortator atq̄ auctor. Quare pponere q̄ mente dicat quid velit: q̄
 de rebus dicturus sit debet. hortariq̄ ad se breuiter dicentē audiendū Tota at̄ oīo simplex: & q̄uis &
 sentētis debet ornator cē q̄ verbis. C. Cognoui iā laudatōis & suasionis locos: nūc q̄ iudicis accom
 modata sint expecto. idq̄ genus nobis restare vnū puto. M. Recte intelligis: atq̄ eius q̄dem generis
 finis ē equitas. q̄ nō simplr̄ spectat. sed ex cōpatōe nōnūq̄. vt quū de verissimo disceptat. accusatore
 aut quā hereditatis sine lege. aut sine testō petīt possessio i qbus caus̄ quid equus. qd̄ equissimū sit
 q̄ris. quas ad cās facultas petif̄ argumētationū: ex bis de qbus mox dicet̄ equitatis locis. atq̄ etiam
 an̄ iudiciā de cōstituēdo ipso iudicio solet cē cōtentio: quū aut sit ne actio illi qui agit: aut iā ne sit aut
 nō iā esse desierit aut illa ne lege: bis ne verbis sit actio q̄ris. Quare si an̄q̄ iudiciū venit. aut concertate
 aut diiudicata aut cōfecta nō sunt. tñ in ipis iudiciis p̄magnū saepe bñt p̄odus. quū ita debet plus pe
 tisti: sero petisti. nō fuit tua petitiō: nō a me. nō hac lege. nō bis verbis. nō hoc iudicio. Quare cāz gen⁹
 est positū in iure ciuili. qd̄ ē in priuataz & publicāz reoz lege aut more positū cui⁹ scia neglecta ab ora
 toribus plerisq̄ nobis ad dicēdū necessaria videt̄. Quare de cōstituēdis actiōibus accipiedis. subeunt
 disq̄ iudiciis de excipiēda iniquitate accusatōis. de equipanda æquitate: q̄ ea fere generis eius sunt.
 vt quāq̄ in ipm̄ iudiciū saepe delabūt. tñ an̄ iudiciū tractāda videat̄. paululū ea sepa a iudiciis tpe ma
 gis agēdi q̄ dissilitudie generis. Nā oia q̄ de iure ciuili aut de æquo & bono disceptat̄. cadūt eandē
 formā cāz. in qua q̄le quid sit ambigē. de qua dicturi sumus. q̄ in æquitate: & iure maxie cōstitit. In
 oibus igif̄ caus̄ tres sunt gradus. ex quibus vnus aliquis capiēdus ē si plures nō queas ad resistēdū.
 Nā aut ita cōsistēdū est. vt qd̄ obicif̄ factū neges. aut id de quo agit si factū esse fateare. sed neges cā
 vim hie atq̄ id esse qd̄ aduersarius crimiet̄ aut si neq̄ de facto neq̄ de facti appellatione ambigi p̄t id
 qd̄ arguit. neq̄ tale esse: quale ille dicat. & rectū esse qd̄ feceris contēdū vt defendas. Ita primus
 ille status: & quasi cōstitutio cum aduersario cōiectura q̄dam. Secūdus at̄ definitioe aut descriptione. at
 q̄ informatione verbi. Tertius æqui: & veri: & recti: & hūani ad dignoscēdū disputatione tractādum
 Et qm̄ sp̄ is qui defendit nō solum resistat oportet aliquo certo statu: aut inficādo: aut equitate oppo
 nēda: sed etiā rōem subiiciat recusationis suæ. Primus ille status rōem habet criminis. ipamq̄ negati
 onem: inficationēq̄ facti: Secūdus quid sit in re: quid ab aduersario ponat̄ in verbo. Tertius qd̄ re
 cte factum esse fateat̄. Deinde vniciq̄ rōni opponendū est ab accusatore id qd̄ si non esset in accu
 satione eius: causa oīno esse non posset. Itaq̄ ea que sic referunt̄ continentia cāz vocent̄. quāq̄ non
 ea magis que contra rōnem defensionis afferunt̄. quā ipse defensionis rōnes continent cās. Sed di
 stinguēdi grā rationem appellamus eam que afferit a reo ad recusandū depellēdi criminis causa
 que nisi esset: quod defenderet non haberet. Firmamentū autem: quod contra ad labefactandā ratio
 nem refert̄. sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis aut̄ & ex firmamēti consultatione. & qua
 si concursu questio quedā exorif̄. quā disceptationē voco in qua quid veniat in iudiciū: & de quo
 disceptet̄ queri solet. Nam prima aduersarioz contentio diffusam habet questionē: vt coniectura ce
 pit ne pecunias Decius: in diffinitione. minuerit ne maiestatem Norbanus. in æquitate: iure ne occi
 derit Opimius græcbum. Hec que primam contentionē habent ex arguendo: & resistēdo lata: vt
 dixi: & confusa sunt rationū: & firmamētoz contentio adducit in angustam disceptationē ea in con
 iectura nulla esse. Nemo em̄ eius quod negat factum potest aut debet: aut solet reddere rationē. Ita
 q̄ in bis caus̄ eadem vt prima questio & disceptatio extrema est. In illis aut̄ vbi ita dicif̄ nō minuit
 maiestatem quod egit de Cepione turbulētius populi enim dolor iustus non tribuno actio. Maiestas
 aut̄: quonia & magnitudo quedā. p. r. in eius potestate: ac iure retinendo aucta potius est: q̄ ē iminu
 ta. & vbi ita refert̄ maiestas est imperiū atq̄ nois. p. r. dignitate quā minuit is. qui per vim multitudine
 nis. r. p. ad seditionē vocauit. Existet illa disceptatio: minuerit ne maiestatem. q̄ voluntatē. p. r. ē gratū &

xquā p vim egerit. In bis autē causis vbi aliqd recte factū aut cōcedēdū esse defendit: cū est factū sub
 iecta ro: sicut ab Opimio. iure feci salutis oim. & cōseruāde reip. cā ciuē euerforē ciuitatis indēnatum
 necare. Ita disceptatores hā: q̄ in bis cōtrouersis oriūtur. q̄ sunt certis psonis. & t̄pibus notatē fuerit
 rursus infinite detractis t̄pibus: & psonis: & rursus ad cōsultatōis formā rōnēq̄ reuocant. Sed i grā
 uissimis firmamētis etiā illa ponēdā sunt. siq̄ ex scripto legis: aut testamētis: aut verboꝝ ipius iudiciā:
 aut alicuiꝰ stipulatois: aut cautōis opponūtur defensionē cōtraria. Ac ne hoc quidē genus i cas cās in
 currit: q̄ cōiectura cōtinētur. Qd̄. n. factū negat id quidē argui scripto nō p̄t. nec i diffinitōem qdē ve
 nit genere scripti ipius. Nā etiā si verbū aliqd de scripto diffiniēdū est quā vim habeat: vt quū ex te
 stamētis quid sit penus: aut quid ex lege prediū q̄rit. q̄ sunt ruta cesa: nō scripti genus sed verbū inter
 p̄tatio cōtrouersia pariter. Qn̄ aut plura significat scripto p̄pter verbū: aut verboꝝ ambiguitatē: vt
 liceat ei qui cōtradicat eo trahere significatōem scripti quo expedit: ac velit. Aut si ambigue scriptū
 nō sit: vel a verbis voluntatē. & finem scriptoris abducere: v̄l alio se eadē de re cōtrarie scripto defen
 dere: tūc disceptatio ex scripti cōtentione. v̄t potius iudex sequat in cōtrariis scriptis: v̄t magis cō
 probādū sit. Desceptatio aut qū est cōstitutā p̄positū esse debet oratori: q̄ oēs argumētationes repeti
 te & inueniēdis locis cōiuciant. Qd̄ quanq̄ notatus est: & qui videt quid i quoq̄ loco lateat: quicq̄ illos
 locos tanq̄ thesauros aliquos argumētōꝝ notatos hēt: tñ ea q̄ sunt ceteraq̄ cā: p̄pria tangemus. In
 cōiectura igit̄ cū est inficiēdo reus: accusatori bec duo pria bec sunt. sed accusatorē p̄ oī actore & peti
 tore appello. p̄nt. n. etiā sine accusatore i caus bec eadē cōtrouersia: genera versari. sed bec duo sūt &
 prima cā: & cūctus. Cām appello rōem efficiēdi. Euetum id qd̄ est effectū. atq̄ ipsa quidē petitio cārū
 paulo an̄ in suasionis locis distributa ē. q̄. n. in cōsilio capiēdo futuri t̄pis p̄cipiebant. Quāob̄re aut
 vtilitatē vident habitura. aut efficiēdi facultatē: eadē qui de facto argumentabitur colligere debebit.
 Quāob̄re & vtilia illi quē arguet fuisse: & ab eo effici potuisse demonstrat. Vtilitatis & cōiectura mo
 ue. si illud qd̄ arguit: aut spe bonoꝝ aut maloꝝ metu fecisse dicat. quid sit acriꝰ q̄ illa i vtroq̄ genē
 re maiora ponunt. Spectant etiā ad cām facti motus aioꝝ: si ita recēs: si odiū vetus: si vlciscēdi studiū
 si iniurie dolor. si honoris. & si gl̄ie. si iperū. si pecuniā cupiditas. si piculi timor. si x̄s alienū si angu
 stie rei familiaris. si audax. si leuis. si crudelis. si ipotās. si incautus. si insipiēs. si amēs. si cōmota mēte.
 si violētus. si cū spe efficiēdi. si cū opinione celādi. aut si patefactū eēt depellēdi criminis. vel prumpēdi
 piculi: vel i logiquū t̄ps differēdi. aut si iudiciū poena leuior q̄ factū p̄mū. aut si facinoris voluptas ma
 ior q̄ dānationis dolor. His. n. fere rebus facti suspitio cōfirmat. quū & voluptatis in reo eēt repiunt
 & facultatis. In voluntate at vtilitas ex adeptōe alicuiꝰ cōmodi q̄rit. vt aut spes aut metus impulsisse vi
 deat: aut aliquis repiit animi motꝰ. qui & citus i fraudē q̄ rō vtilitatis ipellit quā sint bec dicta de cau
 sa. C. Teneo & q̄ro qui sint illi cūctus: quo ex caus effici dixisti. N. cōsequētia qd̄ signa p̄teriti. & q̄si
 imp̄ssa facti vestigia. q̄ quidē vel maxie suspitioē mouēt. & q̄si tacita sunt criminū testimonia. Atq̄
 bec quidē grauiora: qd̄ esse cōiter vident in simulare & arguere oēs posse. quoz nō interfuerit aliqd
 Hec p̄pria attingunt eos ipsos q̄ arguunt. vt telū: vt vestigiū: vt cruor. vt dep̄bsum aliquid qd̄ ab
 la. ereptiue videat. vt r̄sum incōstāter. vt h̄sitatū. vt titubatū. vt cum aliquo visus. ex quo suspitio
 oriat. vt coipso i loco visus i quo facinus. vt pallor. vt tremor. vt scriptū. aut ob̄signatū. aut depositū
 quippiā. Hec eteni talia sunt q̄ aut i re ipsa. aut etiā an̄ q̄ factū sit. aut postea suspitiosum crimen effici
 ant. Quā si nō erūt: tñ caus ipsi & efficiēdi facultatis niti oportebit. Ad dūcta illa disputatione cōi
 fuisse illum tā amētē. vt indicia facti aut effugere aut occultare nō posset. aut si a reo dici poterit id
 alia rōne cōmodius effici potuisse. aut nō fuisse tā amentē: vt iudicia facti aut effugere aut occultare
 nō possit: vt ita aptus esset. vt locū criminū relinq̄ret. Cōis ille cōtra locū audaciā temeritati non pru
 dentia eēt cōiuncta. Sequit̄ at ille locus ad augēdum non eēt expectādus dū fateat argumētis p̄ctā cō
 iuncta. & hic etiā exēpla ponent. Atq̄ hāc quidē de argumētis. Sin at erit etiā testium facultas. primū
 genus ipm̄ erit laudādum. dicēdūq̄ ne argumētis teneret reus ipm̄ sua cautōe efficiētes testes effuge
 re non posse. Deinde singuli laudent̄ Que at essent laudabilia dictū est. Deinde etiā argumētō firmo
 quia tñ sape falsum ē posse etiā non recte credi viro bono & firmo sine vicio iudicis non posse. non
 credi: atq̄ etiā si obscuri testes erūt: aut tenues: dicēdum erit non eēt ex fortuna fidē ponēdā. aut eos
 esse cuiusq̄ locupletissimos testes: qui id de quo agat facillime scire possint. Sin q̄stiones habitā po
 stulatione sue habeant. tū adiuuabunt cōfirmāda. Genus primū erit q̄stionū dicēdum de vi doloris.
 de opinione maioꝝ: qui rem totā nisi p̄bassent. recte repudiassent de institutis Atheniensū. Rbodī
 orum doctissimoz boim. apud quos etiā id apud acerbissimum est liberi ciuesq̄ torquent. De n̄ioꝝ
 etiā prudentissimoz boim institutis qui quum i d̄nos de seruis q̄ri voluissent. tñ de incesto & de con
 iuratione q̄ facta me consule est q̄rendum putauerit. Irridenda etiā disputatio q̄ solent vt̄ ad infirmā
 das q̄stiones. & meditata puerilisq̄ d̄na tum faciēda fides diligenter esse: & sine cupiditate q̄situm
 Dictaq̄ questionis argumētis cōiecture ponderāda. Atq̄ bec accusationis fere membra sunt. defen
 sionis autem primū informatio cā: aut non fuisse. aut non tñ: aut non sibi solī. aut cōmodius
 potuisse idem consequi: aut non bis se esse moribus: non ea vita: aut nullos animi motus. aut etiam
 non tā impotentes fuisse. facultatum autem infirmatione vter. Si aut vires: aut aium: aut copias: aut
 opes affuisse demonstrabit. aut alienum t̄ps: aut locum non idoneum. aut multos arbitros quoz cre
 deret nemini. aut non se tā aptum: vt id suscipet. quod occultare non posset: neq̄ tam amente: vt pe
 nam ac iudicia contemneret. Consequētia at diluet exponendo non esse illa certa iudicia facti: q̄ etiam

a nullo admisso cōsequi possent. Cōsistetq; in singulis & ea aut eoz q; ipse facta dicit esse ppria cē de
 fendat potius q; criminis: aut si sibi cū accusatore cōia essent: p piculo potius q; cōtra salutem debere
 valere. Testiūq; & q̄stionū & genus vniuersum. & q; peccauit poterit in singulis ex rep̄bensionis lo
 cis: de q;bus an dictū est refellē. Hæc cāq; p̄cipia suspitiosa ad acerbitate. ab accusatore ponent. de
 nūciabit insidiar; causā piculū. excitabūturq; animi vt attēdāt a reo at̄ q̄rela cōflati criminis collectarū
 q; suspitionū: & accusatoris: insidiar; & itē cōe piculū p̄ferēt. animiq; ad misericordiam allicient. & modi
 cē beniuolētia iudiciū colligēt. C. Narratio at̄ accusatoris erit q̄si mebratim gesti negocii suspitiosa
 explicatio. Sparsis oibus argumētis obscuritatis. defensionibus defensoris: aut p̄onis. aut obscuratis
 suspitionū argumētis reo ip̄iar; euētus. erūt casusq; narrādi. In cōfirmādis at̄ nris argumētatiōibus
 infirmādisq; cōtrariis sape erūt accusatoris motus aior; incitādi: reo mitigādi. atq; hoc q̄dem vtriq;
 maxie i peroratorē faciēdum. alteri frēntatione argumētōz: & coaceruatoe vniuersa. alteri si cām pla
 ne redarguēdo explicarit enūeratōe: vt q; q; diluerit: & miseratione ad extremū. Scire mihi iam vide
 or quemadmodum cōiectura tractam sit. Nunc de diffinitione audiamus. M. Cōmunia dant in isto
 genere accusatori: defensoriq; p̄cepta. Vt. n. diffiniēdo describēdoq; verbo magis ad sensum iudicis
 opinionēq; pene tractarit. & vt ad cōem verbi vim: & ad eā eius verbi p̄ceptione quā inchoatā habe
 būt i anis. bi audiet qui magis & pprius accesserit: his vincat necesse ē. Nō. n. argumētādo hoc gen
 tractat. Sed tāq; explicādo excutiēdoq; verbo. vt si i reo pecunia absoluto: rursusq; reuocato: p̄uari
 cationē accusator cē diffiniat oēm iudiciū corruptelā p̄fectā ab eo. Defensor at̄ nō oēm: si t̄mno accu
 satoris corruptelā ab reo. Sit ergo hæc cōtentio pria verbor; in q̄ etiā si pprius accedat ad cōsuetudi
 nē mentēq; f̄monis defensoris diffinitio: t̄n accusator snia legis nitit. Negat. n. p̄bare oportere eos:
 qui leges scripserūt: ratū h̄re auditū iudiciū si totū corruptū sit. si vnus accusator corrupt; sit. rescinde
 re nitit æq̄tate. Vtilitate q̄si scribēda lex cēt: q; vim cōplecterent in iudiciis corruptis ea verbo vno
 p̄uariatōis cōprehēdisse dicit. Defensor at̄ testat cōsuetudinē f̄monis vbiq; vim. Ex cōtrario repetit
 q̄si ex vero accusatore cui cōtrariū est nomē p̄uariatōis. & ex cōsequētib; q; ea lra de accusatore so
 leat dari iudici: & noie ex ip̄so qd significat. cū qui in cōtrariis caus; quasi varie cē posit; videat. Sed
 buic t̄n ip̄si cōfugiēdū est ad equitatis locos ad reo iudicatāz auctoritatē. ad finē aliquē piculi cōcōq;
 sit hoc p̄ceptū. vt quū vterq; diffinierit q̄maxie potuerit ad cōem sensum: vimq; verbi cū silibus exē
 plisq; eoz qui ita locuti sunt suā diffinitionē sniamq; cōfirmet. Atq; accusatori i hoc genere cāq; loq;
 ille comunis minime esse concedendū. vt is qui de re confiteat verbi se interpretatione defendat. De
 fensor autem de ea quā proposui æq̄tate nitat. & ea causa secum faciat nō re. sed p̄uariatōe ver
 bi sese vrgeri querat. quo in genere p̄censere poterit plerōsq; inueniendi locos. Nā & si similibus
 vti & cōtrariis: & sequentibus quanq; vtriq;. tamē reus nisi plane erit absurda causa frequentius
 amplificandi autē causā esse. que aut quū digredient a causa dici solent. aut quū perorabūt h̄e v̄l ad
 odium vel ad misericordiā. vel ab oimodo animos iudicum mouendos. ex bis que sunt anposita su
 mūtur. si modo rerum magnitudo bominūue: aut inuidia: aut dignitas postulabit. C. Habeo ista nūc
 ea que quū quale sit quippiam discaptat. queri ex vtrāq; parte deceat velim audire. M. Quū confi
 tent in isto genere qui arguūtur se id fecisse ip̄m in quo reprehēdunt. Sed quādo iure se fecisse ip̄m
 dicit iuris est oīs ratio nobis explicanda: quod diuidit in duas partes primas. naturam atq; legem.
 & vtriusq; generis ius in diuinum & humanū ius est distributa. quoz æq̄tatis est vnū alterum rēi
 gionis. Aeq̄tatis autē est ius duplex. Cuius altera decerti veri & iusti. & vt dicit æqui & boni ratio
 ne defendit. Altera ad vicissitudinem referendā gratiæ pertinet. quod in beneficio grā in iniuria pi
 ratio nominat. Atq; hæc cōmunia sunt naturæ atq; legis. sed propria legis & ea que scripta sunt & ea
 que sine litteris: aut gentium iure: aut maior; more retinetur. Scriptoz autē: priuatum: aliud est pu
 blicum. Publicū lex senatusconsultum: fœdus. Priuatum: tabule: pactum: cōuentum: stipulatio. Quæ
 autem scripta non sunt: ea aut consuetudine: aut cōuētus bominū. & quasi consensu obtinetur. Atq;
 hoc etiam in primis: vt nostros mores legesq; tueamur: quodāmodo naturæ iure prescriptum est. Et
 quoniam breuiter sunt apti fontes quasi quidam æq̄tatis meditata nobis ad hoc causāz genus esse
 debebūt ea que dicenda erūt in orationibus: de natura: de legibus: de more maior;. de propulsanda
 iniuria: de vlciscenda. de oīm parte iuris. Si imprudenter: aut necessitate: aut casu quippiam fecerint
 quod nō concederet bis qui sua sponte & voluntate fecissent: ad eius facti deprecationē ignoscendi
 petenda venia est. que sumet ex plarisq; locis æq̄tatis. Expositum est vt potui breuissime de omni
 controuersiaz genere: nisi preter ea: tu quid queris. C. Illud equidē quod iam vnū restare video: qua
 le sit cum discaptatio verfet in scriptis. M. Recte intelligis. Isto em̄ exposito munus promissione cō
 fecero Sunt igit̄ ambigui duobus aduersariis p̄cepta comunia. Vterq; em̄ hanc significationē qua
 vtetur ipse dignam scriptori prudentia esse defendet. Vterq; id quod aduersarius ē ambigue scripto
 intelligēdum eē dicet. aut obscurum. aut absurdum. aut inutile. aut iniquum. aut turpe esse defendet.
 aut etiam discaptare cum ceteris scriptis: vel aliorum: v̄l maxime si poterit eadem quoz defendet.
 Ipse rem eam & sententiā queuis prudentem & iustum hominē si integrum daretur scriptum fuisset.
 se. sed planius eam sententiā quam significari posse dicit nihil habere aut captionis aut vici. Con
 trariam autem sic. si probabit fore vt multa vicia: stulta: iniqua: contraria sequūtur. Quum autem ali
 ud scriptor sensisse videatur: & aliud scripsisse qui scripto nitetur cū re exposita recitatione vti oport
 tebit. Deinde instare aduersario iterare: renouare: interrogare: neq; autem scriptum neget aut con
 tra factum inficietur. Post iudicem ad vim scripti vocet. hæc confirmatione vsus amplificet

LIBER

rem legem laudando audaciamque confutet eius. qui quum palam contrafecerit. idque fateatur. ut sit tamen factumque defendat. Deinde infirmet defensionem quum aduersarius aliud voluisse aliud sensisse scriptorem. aliud scripsisse dicat. non esse deferendum a quoquam potius latoris sensum quam a lege explicari cur ita scripserit. si ita non senserit. Cur quum ea que plane scripta sunt neglexerit. an nullo modo scripta sint proferat. Cur prudentissimos in scribendo viros summe stulticie putet esse damnandos. Quid impedierit scriptorem. quo minus exciperet illud quod aduersarius tanquam si exceptum esset. ita dicit se secutum. Vtetur exemplis bis quibus idem scriptor aut si id non poterit. quibus alii quod excipiendum putarint exciperint. Querenda etiam ratio est si qua poterit inueniri. quare non sit excepta aut iniqua lex aut multis futura dicitur. aut alia causa obtemperandi. aut abrogandi dissentire aduersarii vocem atque legis. Deinde amplificanda causa. de conseruandis legibus. de periculo publicorum rerum priuatarumque. tum in porando maxime grauius erit vehementerque dicendum. Ille autem qui se sententia legis & voluntate defudet in consilio. atque in mente scriptoris non in verbis ac litteris vim legis positam esse defendet. quodque nihil exceperit in lege laudabit. ne diuerticula peccatis daretur. atque ut ex pacto cuiusque legis iudex mentem interpretaretur. Deinde erit vtendum exemplis. in quibus omnis aequitas perturbetur si verbis legum. ac non sententiis pareat. Deinde genus eiusmodi calliditatis & calumnie retrahatur in odium iudicis quum quadam inuidiosa querela. & si incidet imprudentie delictum causa quare non ad fletum. sed ad casum necessitatemue ptineat. Quod si scripta inter se dissentirent tanta series artis est. & sicut inter se sunt pleraque connexa. & apta. ut quum paulo ante precepta dedimus ambigui. quorum proxima sententia. & scripti. eadem ad hoc genus causa tertium referant. Nam quibus locis in ambiguo defendimus eam significationem quae nos adiuuat eisdem in contrariis legibus nostra lex defendenda est. Deinde est efficiendum ut alterius scripti sententiam. alteribus verba defendamus. Itaque modo de scripto sententiaque precepimus. eadem hic omnia transferimus. Superiorum epilogatio. Expositae sunt tibi omnes oratoriae partitiones. quae quidem e media illa nostra academia floruerunt. Neque sine ea aut inueniri. aut intelligi. aut tractari potest. Nam & partiri ipsam. & diffinire. & ambigui partitiones diuidere & argumentorum locos nosse. & argumentationem ipsam concludere & videre. quae sumenda in argumento sunt. quaeque ex his que sumpta sunt efficiantur. & vera a falsis verisimilia ab incredibilibus diiudicare & distinguere. & aut male sumpta aut male conclusa reprehendere. & eadem vel anguste disserere est dyalectici qui appellantur. vel ut oratorum de celate expromere illius exercitationibus. & subtiliter disputandi & copiose dicendi artis est. De bonis vero rebus & malis. aequis & iniquis & inutilibus honestis. turpibus quam potest habere orator sine illis maximae artibus facultatem. aut copiam. Quare haec tibi sunt mihi Cicero que exposui. quae si iudicia illorum fontium ad quos si nobis eisdem ducibus aliusue pueneris. tum & ipsa melius. & multo maiora alia cognosces. C. Ego vero ac magno quidem studio mihi pater. multisque ex tuis preclarissimis muneribus nullum maius expecto.

Marci Tulli Ciceronis de partitione artis oratoriae ad filium suum Ciceronem liber finit.

MARCI TVLLII CICERONIS DE CLARIS ORATORIBVS.

VMe Cilicia decedens Rhodum venissem. & eo mihi de Qu. Hortensii morte esset alatum. opinione omnium maiore animo ceppi dolorem. Nam & amico amisso. quum consuetudine iocunda. tum multorum officiorum coniunctione me priuatum videbam. & interitu talis auguris dignitatem nostri collegii diminuta dolebam. quae in cogitatione & cooptatum me ab eo collegium recordabat. in quo iuratus iudicium dignitatis me fecerat. & in auguratum ab eodem. Ex quo augurum institutis in parentis eius loco colore debebam. Augebam etiam molestiam quam magna sapientium ciuium. bonorumque penuria. vir egregius coniunctissimusque mecum consilio. oim societate alienissimo reip. tempore extinctus. & auctoritatis. & prudentie sue triste nobis desiderium reliquit. Dolebamque quod non ut plerique putabatur aduersarium. aut obrectatorem laudum mearum. sed socium potius. & confortem gloriosi laboris amiseram. Etenim si in leuiorum artium studio memorie perditum est. poetas nobilio poeta rui equalium morte doluisse. quo tandem aio eius interitum ferre debui. cum quo certare erat gloriosius quam omnino aduersarium non habere. quum praesertim non modo non sit. aut illius a me curus impeditus. Sed quoniam perpetua quadam foelicitate vsus ille cessit e vita suo magis. quam suorum ciuium tempore. & tum occidit. quum lugere facilius reip. posset si viueret quam iuuare. Vixitque tam diu quam licuit in ciuitate bene beatumque viuere nostro incommodo detrimentoque. si est ita necesse doleamus. illius vero mortis oportunitatem beniuolentia potius. quam misericordia prosequamur ut quotiescumque de clarissimo & beatissimo viro cogitamus. illum potius. quam nosmetipsos diligere videamur. Nam si id dolemus. quod eo non iam frui nobis non licet. Inimicum est id malum. quod modice feramus. ne id non ad amicitiam sed ad domesticam utilitatem referre videamur. Sin tanquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit angimur non summam eius foelicitatem non satis grato aio interpretamur. Et. n. si viueret. Qu. Hortensius cetera fortasse desideraret vna cum reliquis bonis & fortibus ciuibus. Haec autem & propter ceteros aut cum paucis sustineret dolorem quum foris. p. r. quod fuisset quasi theatrum illius ingenium voce crudita. & romanis grecisque auribus digna spoliatum atque orbatum